

כְּתָבִים וּמַגְלוֹת

מאת

מִנְחֵם רִיבּוֹלוֹב

מאמר ב'

„רֵאִי, אֲדָמָה“

א

בספר צנוע ונחמד זה, אשר זכה לפרס־ביאליק של עירית תל־אביב בשנת ת"ש, פינס המשורר את שיריו החדשים, וכן תרגומיו האחרונים „משירי אימות העולם“. ובסופו של הספר באה הוספה בשם „שכחה“, אשר בה ניתנו ארבעה שירים ידועים שלו, שנשמטו בטעות מ„כל שיריו“, הלא הם: „הערב“, „בעין זור“, „מוצאי שבת“ ו„מעשה במרדכי ויוכים“. בחלק התרגומים באים ח"י שירים משל הוראציוס, חמשה „מן האפוס העממי הסרבי“ ושמונה תרגומים ממשוררים שונים (רוסטאפלי, כודא־סיביטש, טנגר, גיטה, פושקין ופרנסיס תומסון).

בספר זה, המחולק בשווה למקור ותרגום, מתגלה דמותו הנכונה של טשרניחובסקי, כי בתרגומו כבשיריו המקוריים אָנו רואים אותו נוהה כדרפו אַחרי היסודי והפרימיטיבי שבאפוס העתיק של העמים השונים, אשר ממנה יונקת תרבות העולם, וכן נראהו נמשך אַחרי השירה הקלאסית, שבתוכה טמונים שרשי השירה המתמדת בחיינו, ומפעם לפעם גם יטעם ויטעים אותנו ממשובת־החן של שירים קטנים ממשוררים גדולים, בעת נוח עליהם רוח העליצות וההפסקה בין חזון לחזון.

למקרא השירים המקוריים שבספר זה מלפפת אותך הרגשה אַחת טובה: הנה הנו טשרניחובסקי, זה שידענו וזה שאֶהבנו. אותו ליח ואותו טעם. אותה רעננות ואותו עוֹן. ויותר מזה: אַף פי נאמן הוא לנושאיו והוא חוזר אליהם גם הפעם, הנה אין בהם בשיריו אלה מטעם החזרה.

הוא שר כדרפו מתוך חושניות בריאָה על הטבע ועל האהבה, על הקרב ועל הנצחון, על עצמו ועל אחרים, על רשעות ועל צדקות, על גולה ועל ארץ־ישראל — אבל אַף בשיר אחד משלו לא תרגיש אווֹן־הקורא בשיגרה של לשון או ברגילות של ציור, בעיפות של צעידה או בכהות של ראייה.

פי יש, כידוע, משוררים, אַף מן הצעירים, האוהבים את עצמם כל־כך, עד שהם מתחילים לחזור על שיריהם הראשונים ולחקות את עצמם. בשינוי כלשהו של צירופי־שורות ובנין־בתיים הם שרים שיר אחד בגלגולים שונים.

אולם טשרניחובסקי, שלא הלך מעולם בדרך הקל ביותר, נשאר נאמן לעצמו ועד היום הוא קשה־הבעה, אבל "קשיו" זה מצילהו מפל סכנה של חזרה שיש בשירה קלה, ה"משתוררת" ומתרוננת מאליה.

הספר נקרא על שם השיר הראשון "ראי, אדמה" — ורנן המלים האלה מלווה את כל שירי ארץ־ישראל שבאו בספר. המשורר רואה את ארץ־ישראל בנסיונה הגורלי, בעת

על שירתו של טשרניחובסקי

ה"מאורעות", בשעה ש"עמך טובעים בדם" ו"את, ארצי-ארצי,
שכורה מאד, צעירה... — — — ואת אומרת שירה!"
היא אומרת שירה, כי צעירה היא, וכוחותיה עוברים על
גדותיה וכוכביה — שמשות זעירים; ו"יש אושר לא מכאן ואין
מחר, ואין תמול".

וכן גם משוררה, שתפיסתו תפיסת עולה ומנצח.
אמנם, יודע הוא בכל מאודו ונפשו, שבזבזנים אנו עד מאוד.
נשפך דם בנינו ובנותינו ובחיק ארצנו, מלון-הברכה, טמנו זרע
לא של כוסמת וחטיטה כבדה, או גרעין שעורה ושפולת-שועל. הזרע
שטמנו בארצנו בשנים אלה הוא הזרע היקר ביותר שיש למין
האנושי — הוא זרעו.

הא לך הטובים בקנינו, נער סקר תלומות,
בריילב, נקיי-בפים, טרם תלאת אדמות,
נארג יומם עודו שתי, ארג תקוות יום נבא,
אין לנו טובים מכל אלה. את הראית? נאיפה?

את פרחי-הפרחים הרעננים האלה, הם בנינו ובנותינו אשר
נשקתם השמש מנשיקתה הראשונה, טמנו בתוך האדמה — כי
היינו בזבזנים עד מאוד! —

נאת תכסי על כל אלה. יצל הצמח בעתו!
מאה שצרים הוד נכח, קדש לעם מכוחרו!
ברוך קרבנם בסוד מות, לפר תיינו בהוד...
ראי, אדמה, כי היינו בזבזנים עד מאד!

תפיסה זו עושה את האדם חלק אחד מן ההוויה, חוט אחד
ברקמת היצירה, והיא המכניעה כל יגון ומשתיקה כל בכי. פי אין
שום טיפת דם נשפכת לחינם ואין כל גילוי חיים אובד בתוהו.
הארץ תכסה על כל אלה — אך בעתו יעלה הצמח. ומאה
שערים יהיו לנו: הוד וכוח. לפיכך יברך על קרבן בנינו בסוד
מות, כי הוא כופר חיינו בהוד. העיקר: בהוד.

לשם ההודו הזה של החיים והכוח ושל היצירה המתמדת אָנו סובלים ונופלים ומתים. זרע־קודש הוא באֲדַמַת־הַנְּצִחַה, העתידה להצמיח ולהפריח פרחי־הודו־וגדולה.

זוהי האופטימיות הגדולה, שבאורה זורחת שירתו של טשרניחובסקי תמיד, וזהרה זה עולה גם משיריו הארץ־ישראליים. ולא יפלא עוד בעינינו, ש"בו במעדר" אשר עיסה החלוצי כפיו, וקנה את קשי היבלת והספחת בעור, בשעה שפילג תעלות לעצים; בו במעדר אשר ניכש ועקר, וחפר בור־שתיל, חצב קרן־עמוד של גדר — שבו במעדר עצמו "גם פרינו הקבר" ו"חרש חצבנו בנין עדי־עד".

בבית עול־מנו - נִשְׁמַקֵּף לְכָל עֶבֶר...
 דָּמַע! אֵין דָּמַע, לֹא רָצְדָה יָד.
 בַּתְּקֵלָה לֹא תִרְאֵנִי עֵין־צָר!
 כִּף כּוֹרִים אָנוּ פֹּה קְבֵר־חֶבֶר
 בוּ בַּמַּעְרָר!

והאמת הנקנית מתוך חפירת המעדר שלנו והנספגת בכל ישותנו, היא: אֶרֶץ נִקְנִית בְּנִצְחָה וּבְדָם!

אמת זו נבלעת לא רק בהכרתנו אָנו, כי אם גם בנפשו הרכה של העולל, שאמו מיישנתו ב"שיר ערש".
 לפנים בישראל היו אמות מיישנות את ילדיהן בשיר ערש על גדי רך, לבן וצח. אבל עתה בישראל, ובארץ־ישראל, מיישנת אם חלוצה את ילדה בשיר ערש אָחר. וכה תשורר האם באָזְנֵי עוללה: יְלָד, יְלָד לִי נָתַן!

חֶבְלָתִיו אֶל קוֹל הַתֵּן,
 יְלָדְתִיו אֶל קוֹל פְּצָצָה,
 בֶּן תְּלוּיָן וְחֵלּוּצָה;

נִימָה, נִימָה, נִים

נִימָה, נִימָה, נִים.

הילד הזה, אשר נולד אל קול פצצה ונתייתם מיד מאביו, מצטווה לספוג און לקראת היום הגדול הנכון לפניו, כי בו תהיה „יד עוזרת נחוצה, נאמנה וחרוצה“.

הכוח המתלווה אל ההוד הוא היסוד של שיריו אלה, ואותו יכוון לא רק כלפי נפשו של היחיד, כי אם גם כלפי פגם נפשו של הציבור.

ובחכמה של שירה ירחיק טשרניחובסקי את דברו־לציבור למרחקי ההיסטוריה.

בתוכחה ישרה מן ההווה יש משהו מסכנת הריטוריקה, ואילו במשל לקוח מימי קדם יש גם חכמה וגם שירה. ואור המשל והנמשל מתגלה ביתר־שאת. לפיכך ישיר את שירו: „וזאת בישראל כי תפרוץ מלחמה“.

כי תפרוץ מלחמה בישראל — ישיר המשורר — יעלה הכהן במעלות הבמה ויתפלל על העם, הנמצא בשדה ובמשמר, ובתפילתו יבקש מאת אלהים, שיתן און למתכת ויטע בה בינה, פדי שלא תבגוד ביד־מינה, ולא תאכל באיש שלא פשע. ו„כף משטינינו תדל ותאחר, תיעף בתנופה, ברזלה יתפורר“.

ויותר מזה יתפלל לאלהים, היודע את נגעי האומה והרקב האוכל את בשר לבבה מבפנים ואת פשעי ראשי־העם וחטאת הכהנים:

הסר מקרבנו לב דל וקטן
אמר ולא ירקוד בתוכנו שטן
אשר לא יכנו מתנות מתנות
(שמתה לאויבנו ועיניו נהנות),
בזים זה לנה ואחיס־משנאים
ללא ניב־אחד וְלִלְבָבוֹת מְשָׁנִים.

הוא מתחנן לה' שיטהרנו בדם ויחדש נעורינו ויבער מתוכנו את „עש האדם“ ו„טפיל העדה“, השותה בדליו הגדול דם־דלים, המפקיע שער ומעלים שבר, השש אל רעב ודואג לשמנו וכואב אך לעורו...

ואם בשיריו המכוונים כלפי פנים־חיינו ישתמש בדרך המשל והתפילה, ישתמש בשיריו הציבוריים כלפי חוץ בדרך הסאטירה והלעג.

כן יחבול בהבל־לעגו את הועדה המלכותית בשירו הפיקח „שלשה חוחולים שהלכו“. ובשירו „סבתא כך היתה אומרת“ הוא מכה בשבט הסאטירה שלו את הצעת ה„חלוקה“. סבתא ע"ה היתה מייעצת לו לנכדה, שלא יכנס לכנופיה שמחלקים ביניהם הכסף, „פי אַתָּה כלום לא תקבל, יקירי“. וכן יעצה לו שלא להכנס לכנופיה של אנשים נצים ביניהם „ומהלומות שם פורחות, פי אַתָּה בוודאי תקבל!“

וּקְבֹטְתִי, זֶם עֵתָה, קְחֶלֶק עֶךְ בָּיִים וְאַנְגָּלִים
 אֶת נִחְלָתִי מִקָּדֶם, אָנִי נִקְבַּל, קְדָרְת
 סִבְתָּא וְשִׁישָׁה: קָצַת קְדַחַת בְּצַנְצָנָת קְטַנְטָנָת.

כן נזלף ההומור הטוב, המאיר את האידיליות שלו, הנכתבות מאהבה, והוא מרכך גם את השירים הנכתבים מתוך שנאת־השונא ובוז־למשטינים.

ב

שירים אלה נראים כידועים ואינם ידועים. לכאורה ישנים הם, אבל באמת חדשים הם. נדבכים נוספים הם לבנין שירתו של טשרניחובסקי. ובמידה ידועה משתקפת כל דמותו השירית בפלג קטן זה. פה תמצא שירי־אהבה חריפים ושירי־טבע דשנים, שירי־און ושירי־עצב, אידיליות נחמדות ומחייכות ופואמות מזועזעות ומסמרות־שער (פ„הרוגי טירמוניא“, שהיא אַחות ראויה ל„ברוך ממגנצא“), וכן תמצא שירים פילוסופיים־אבטוביורגאפיים כ„אני לי משלי אין כלום“ (על דרך השיר „המשורר אינו אלא“) ו„צפור תועה“; וב„פרק באַנאטומיה“ תראה משובת־נוער נאבכת עם פיקחות אדם בוגר, ושירת־חשק־ואהבה פורצת ועולה מפרשת־ניתוח של רופא. היודע את כל סתרי־הגוף ותנועות האברים וקיפולי העור. ונעימות ליריות משתלבות בפיסול תמונות מגובשות של אָמן צוחק, שר ובוכה. וכן ההומור נאחו בחץ הסאטירה. ורוע לב האדם מופיע

בכל ערוותו ואֶזכריותו (ב"פסח מדוכים", "ויהי ערב ויהי בוקר", וביתר עוז, כאמור, ב"הרוגי טירמוניא"). אבל יחד עם זה נראה גם עושר הטבע בחסדו. וקול השירה נשמע בכל. קול זה הוא המרכך את הקושי ואת היגון שבחיים, אלה המורגשים בספר זה ביתר שאת.

ב"פסח מדוכים" יתואר בכל פרטיו ודקדוקיו — פי טשרניחובסקי הוא אמן הפרטים והדקדוקים בשירה ובתיאור — פחד הפרעות של ערב פסח בכפר רוסי. פה מתאחדות כבאידיוליות שלו שתי הצורות של יצירתו — השירית והסיפורית — למענת לנו תמונה נעה ורוחשת מן הסביבה ואנשיה, ממצב־הרוחות ומצב־הדברים. וכדי להבליט יותר את צד הזוועה לובש המשורר מנוחה ומתאר בראשית ה"אידיליה" הזאת את ימי ערב פסח ואת האביב המתעורר עם הטבע המתרוגן. כמצע לדברים שיבואו נותן לנו המשורר את הגשמים המטפטפים ואת הריחות העדינים, הנוסכים חלומות, פינות חבויות של צמחים נפלאים ומתפנקים ורוחות עליוזות־קלילות, ה"מרדפוח" עננים קלים ורכים וצחורים".

המשורר כאילו רוצה לשכוח ולהשכיח מלבנו את הפחד והזוועה העומדים לבוא. והוא מתענג ומתבשם מצירי הטבע העשירים והשופעים עוז ושמחת־חיים.

ואחר שהוא גומר את ציורו זה, רב־הצבעים, הוא מתחיל בציור התכונה האנושית של ימי ערב פסח. שומעים אנחנו את שאון הבית היהודי ורשרוש המצה היבשה בסדין, את לחש־הלחשים של מגהץ־הברזל וקריצת־חריצת אבנים, לשפשוף קרשי־שולחנות ו"צלצול צנצנות צמודות צמד לכליל אחד צנפה" (שימו לב לצלצול אות הצ' בשירה זו). צליל מתכת וכלי כסף ממלא את החלל. והנה נפל הדבר! יהודי שב מן העיר והתחיל מספר את השמועות אשר שמע שם. ורינה עוברת בפפר. אנשים מדברים בלחישת, העינים מלאות פחד והלבבות רותחים מאימת ה"פסחא", היא עונת הפרעות. דמות אחרת לגויים השכנים, אלה שהיו כידידים רק תמול שלשום... ומחר יהיו פורעים. מתרבה רגש

האחדות ביהודים בינם לבין עצמם, כי אֲחִים לצרה הם. אֶךְ בִּיּוֹתֵר גדולים הרחמים על הילדים, אלה הרואים ושומעים את כל הנעשה ואינם יודעים מהו. רק הפחד הסתום, הפחד היהודי, הוא הלן בעיניהם, גם בעיניהם. וביחוד גדל פחדם, פשראו קבוצת גויים עוברת בשאון והם מדברים וצועקים בקול ומעבירים פֶּיֶיד מוֹשְׁטָה על גרונם: סימן לשחיטה...

ערב פסח בא, ויש צורך להתכונן לקדושת החג ולשמחתו, אבל פחד־הפרעות גובר, והאמות בורחות עם הילדים: "אין חיה טורפת בעולם אשר לא תחוס על ילד", אומר הסב באמונתו התמימה. אֶךְ הילדים בורחים.

אבל אָסוֹר להשפית את שמחת החג והסבא שנשאֵר בכפר עם עוד מנין של זקנים, עורך את הסדר. ולא רק זה. הוא גם מקיים את מצוות "משחק־האגוזים", למלא את שהסירו הנכדים הקטנים. נזולות הדמעות מעיניו של סבא והוא משחק באגוזים ואומר: "למען פעוטות ישראל, בני האמהות הפשרות! למען צאן קדשֶׁךְ! ושונאי ישראל לא יזכו, לעולם ולעולם לא יזכו, לראות בית יהודי שאין בו מסדר של פסח, בית יהודי שיחסר פעוטות משחקים בשמחה!"

הדברים היו ברוסיה הצארית וגדול היה הפחד, אֶךְ לא תמיד בא האָסוֹן, ונגמר הדבר בפחד. כֵּן היה גם ב"פסח מדופכים". הגלח וואסילי, אֶף כִּי היה שונאי־ישראל מובהק, השביע את העם בתרפים וצלמים והפיצם. רק הפרחחים סקלו את חלונות העבריים. נופצו החלונות — ושקט הכפר. והימים שבו לקדמתם. אֶךְ לא כֵּן היה ב"הרוגי טירמוניא".

שירו זה פָּאָחִיו "בדוך ממגנצא" ממקור אחד יצאו, אבל פה אין קול־הצעקה רם כל־כֵּךְ. ומטעם זה חודרים וחותרים הדברים יותר ויגונם עמוק יותר. ובראש השיר אומר המשורר בחכמה: "אלה דברי הסיפור הנורא, ספר מקצת האמת — לא כולה, יש דברים: לא יכול בַּן־אָדָם גם לשמעם ולא כֵּן — להשמיעם עד שדעתו היא עוד לא נטרפה".

על שירתו של טשרניחובסקי

זהו סיפור על שגעון האדם הרוצח ועל הריגה כפולה של איש יהודי אומלל. לא די היה להם לרוצחים להמית את היהודי פעם, הוציאוהו מקברו שקברוהו בו בעודו חי — והמיתוהו שנית. וכן נתחילה „השעה הגדלה, הקדושה, הנוראה ומהודרה, אין דוגמתה לה שנית, בעולם“.

מעשה וברחו יהודי ואשתו עם שתי בנותיו, מרודפיו הנוצרים. הסתתרו ביערות ימים ויללות, ברעב ובצמא, עד שהשיגום רודפיהם והחזירום. נקהלה כל הקהילה לקראתם: גבר, אשה, זקן וטף, פומר, סוחר, סגנים וחורים. עבד, אָמה ושוליות־האָמן. הפל רקקו בפניהם וגזרו אומר: מות ליהודים ארורים, שונאי־הגואל!

והם הלכו לקראת המות, בדרך היהודים הנענים והקדושים מאז מעולם. הלכו במנוחה ובגאווה, של מאמינים בני מאמינים, כי ידעו והאמינו תמיד שיוכור אלהים את נפשות כל חסידיו המקדשים שם־קדשו: כל הנטפחים, השרופים והטבועים. כל המעונים, התלויים, החנוקים, והקבורים בור חיים...

וכן הלכו „הרוגי טירמוניא“ לקראת גורלם. ואָמנם, „זכו“ האם והבנות למות מיתה חטופה. בכנסיה, אשר לשם הובאו, הופלו מעל המדרגות, ונהרגו. אבל האָב, שנשחט ב־מאכלת חזיר של קצב, כרע, נתעלף בדמיו — ולא מת. ועליו הוטל לחפור קבר לאשת־חיקו, לבנותיו ולעצמו.

והוא עשה מה שאָמרו לו: השפיב את אשת־חיקו בימינו, מחה אפר ודם מפניה, שיפר ותיקן בגדיה ונשק לה במצחה הנאה. וכן עשה לבנותיו: מחה אפר ודם מפניהן, שיפר ותיקן בגדיהן ונשק במצחותיהן, „וישפיבן, הטהורות, בשמאלו“. היה שקט ודממה איומה. אָמרו לו: „רד, שכב!“ ירד ושכב בין האשה ובין שתי הבנות. קרא „שמע ישראל“. ואלה, הרוצחים המתעללים, פיסו את הקבר בעפר.

היו שם בקבר שלוש נשים מתות ואיש אחד חי, וכל הלילה נשמע קולו.

למחרתו נקהלו שוב ה„גבורים“ להוציא את היהודי מן הקבר

ולתעלל בו. סוף־סוף — קיווה „מאמינים” בישו — יראה היהודי האָרור שחזק אלהיהם מאלהיו, ויחזור למוטב.

אך היהודי השותת דם, אשר הוצא מצפּרני המות, להתעלל בו, אינו חוזר למוטב, פי אינו מאמין עדיין ב„גואל”. הוא אינו מאמין עוד בכלל. פי האם „מאלהים יבצר מענות? היבצר מאלהים מחנות? המהפליא יבצר מאלהים?”

תפילת כפירתו של היהודי המת־החי יכולה להקפיא את הדם. ודמות הגוסס השותת דם והצמא מים יש בכוחה להטריף את הדעת. הוא חדל מהיות אדם ואין לו צורך עוד באמונה באל. השטן הוא הנוהג את העולם בשגעונו. ולמה לו חיים, שמציעים לו הנוצרים המאמינים?

אם אדם שוחט את אשתו ואת בניו וקובר בעצם ידיו את אשתו ואת בנותיו — מה טעם יש בחיים? ומה ענין יש באדם? ומה פוח יש באמונה? והוא רצה ליהפך לזאב טורף, שיהיה טורף ונושך את „אנשים” סביבו. אך הוא אינו נהפך לזאב, פי אחרים קדמוהו, והוא הנטרף ולא הטורף, הוא הנהרג ולא ההורג, הוא הנקבר ולא הקובר. וההמון הפרוע מחפה ליום מחר ומחרתים עת יעלו שוב מן הקבר את היהודי החי ואינו חי, המת ואינו מת.

יש בו באפוס זה, הלקוח מתולדות־ימינו וספר־דמעוּתינו, משהו מסמל־הנצח של גורלנו בעולם, ויותר ממהו מסמל הטירוף והרשעות של זמננו, ולפיכך יש בו גם יותר מאשר יש ב„ברוך ממגנצא”.

כשנכתב „ברוך ממגנצא” היה המשורר צעיר והעולם מאמין. מטעם זה ראינו את הדבר כשיר־אימים מימים עברו והמשורר, שפוחותיו הרעננים תססו בו, שאג שאגת־אריה, בהאינו בכוח הצעקה ובכוח־שמיעתו של העולם.

אבל עתה נתבגרנו כולנו ו„חכמנו” עד מאוד. נתערבבו הזמנים ונתבלבלו הדעות, ושפויי־הדעת נעשו משוגעים, ועולם תם ומאמין נתפרא ונעשה זאב טורף.

מה שלא יכול היהודי האומלל להשיג — השיג העולם.

על שירתו של טשרניחובסקי

והמשורר המשקף את אסון־האדם ואסון־העולם כאחד, אינו צועק עוד פבימי־נעוריו, אבל רושם המראה מתחזק, פי עמוק עמקה הראייה ואתה גברה גם התוגה.

וכגבור השיר פן גם השיר עצמו, עם עוז־הסמל שלו, אינו שוקע ואינו נשפת, פי בו בוערת אש הזמן פאש הנצח.

ואולי יובן לנו יותר, לאור החזון הזה, גם השיר העמוק והנפשי של המשורר: „אני לי משלי אין פלום“.

המשורר הנודד פל ימיו יודע שלעולם לא יבנה בית ולא יטע פרם, פי „נכסי דלא נידי לא לנודד, לא לי“, אבל לכל הפחות רוצה הוא בפניה קטנה ובשולחן. ועל שולחנו — אך „אָנדרטה אַחת פאבן או בעץ“.

מה תתן לו האָנדרטה?

את הסמלים אשר ביקש בחייו, את הדמויות אשר חזה בשיריו, את החלומות אשר חלם בהקיץ ובחלום — אותם יבקש לגלם ולגבש בזו האָנדרטה, שתהיה אַחת ותכלול רבות.

הוא רוצה באָנדרטה של בזלת, אשר בה תוצק תמונת המחוקק של פל באי עולם, זה שידע ורָאָה את אלהים פנים אל פנים, זה הענק של חוזי־תבל „חום תום עלומי“, נביא מדבר פארן וסיני — משה.

והוא רוצה באָנדרטה של נחושת קדומים, אשר ממנה יפיט אליו החוזה שתום־העינים, „האיש אשר יצק מלים פמנגינה מכסף־רננות“, זה שקורא לו הומר.

והוא רוצה באָנדרטה העשויה משיש־פנטליקון (הר ידוע בשישו הטוב), שתתן ביטוי ל„משיג אמת־ההוד, תופס הוד־האמת“, לגאון המחשבה, אפל טון.

ועוד הוא רוצה באָנדרטה של אלון עץ אודנוואלד (רכס הרים בגרמניה), שבה תפסל דמות המשורר יפה הרוח והגוויה, „תפארת האדם“, החובק זרועות עולם, חובב חידת שמשות, פותר הגל, סח פלא אילנות“, והוא גיטה.

ועוד הוא רוצה באָנדרטה של פרזל־סיגים עמום, שתחתם בה

דמות החווה, אשר לבו היה ער „לצער ולגיל, לאושר ולכאב, לאהבה, לכוה, שנאה ורחמים“ של מלך ושל ליצן, של רוצח ושל הולל, של מלכה ושל נשים הוללות, של „בן מלך בחיר אדם או יהודי מורדף“ וזה שאין בלתו, והוא — ש ק ס פ י ר .

אבל עוד יותר מאלה הוא רוצה באַנדרטה מאבן־יהודה, שתהיה „קשה כחלמיש, תוססת בדמים“, אשר בה תופיע ותאיר דמותו של הנביא, שהיה „שפור מחזיונות, מצדק רם על כל“. זה הר־הגעש אשר פלט פרד אבן יקרה, „רב־מג בקסם גיב והגה להבות, חולש על רעמים יתיו פיו הקדוש, זה נגיד חוֹזֵי־חזון“ של „מנחם עמי ישעיה בן אַמוץ“.

ולבסוף הוא רוצה באַנדרטה של שנהב־הינדו עתיק, אשר בה תגולם דמות עשתורת „לוטה שמלות כולה“. „לא יראנה וחי“. כל קפל — רמז חי, כל קמט — הגה אש ובתאוות הפקר מתנים וירך ושיד טרם יתגל. במשמעת איתנים, שנקדשו בחי, נצבת בהדר־יפיה, בחג פולחן“ —

אַנְי־לִי מְשָׁלִי אֵין קְלוּם, אַף לֹא שְׁלָחְנִי!

דומה, כאילו קיפל בשיר מרוכז זה את אמונתו ברוח האדם ובגדוליו. את הוד־השירה ואת סוד־החכמה, את רוח־התרבות ואת יפעת־האמנות, את הנבואה ואת החזון, את החוק ואת המדע, את כל הגילויים הנצחיים של האדם המעפיל והעולה, השר והמאמין, איחד בתוך אבן יקרה אַחת, ונתן אותה מתנה וצו לדור תועה ונבוך.

ו„בדרך תמנתה“, לאור דמותו של שמשון, יחזק את דברו זה, ויאמר:

בְּכֹר, מֵה תִּירָא מוֹעֵם אַרְי־עֲרָבָה — תְּשַׁסְּעֵנִי!

לֹא עָמַד מְעוֹלָם פְּרָא בְּקִנֵי הָאָדָם — — —

גברה האמונה בלב המאמין. ניצחה השירה המפכה באון את המציאות הנוגה של החיים האכזריים.